

Naar een canon van Europa? Het jaar 1915 - de Europese Suïcide

Marten van Harten

'Geschiedenis is de nachtmerrie waaruit wij proberen te ontwaken'
James Joyce, 1922

Als aanzet tot een 'canon van Europa' publiceren we in *Roodkoper* vier verwerkingsverhalen over de 'Europese Suïcide' van 1915, van het Westelijk en het Oostelijk Front. In deze aflevering allereerst het 'officiële' verhaal van Robert Schuman als grondlegger van de Europese Unie. In de komende nummers volgt het verhaal van zuster Margriet van Ieper, initiatiefnemer van een eerste internationale hulpdienst voor slachtoffers. Vervolgens het verhaal van Henriëtte Roland Holst, over de hoop van Zimmerwald. En tenslotte het verhaal van de Turkse Nobelprijswinnaar van de Literatuur, Orhan Pamuk, met het begin van verwerking van de massamoorden op de Armeniërs.

Geschiedenislessen over Europa liggen soms vlak om de hoek. Bijvoorbeeld in mijn buurt in Amsterdam-Noord. Op de Putterstraat nummer 20-26 prijkt op de gevel van een blok corporatiewoningen, bouwjaar 1915, een gedenksteen met de volgende tekst:

*Ten tijde toen loopgraaf en duikboten waren
Den zonen des nabuurs tot woning en graf
Mocht, Holland, uw kroost met voldoening staren
Op 't vredig tehuis dat uw liefde hun gaf.*

Bij de 'nabuur' zelf vinden we andere lessen op de gevels, zoals Geert Mak beschrijft in zijn boek *In Europa - Reizen door de twintigste eeuw*: 'Ieper leeft op het verleden, op de trapgeveltjes, op de nieuw gebouwde Middeleeuwen, op de graven en de doden. Sinds 1927 blazen twee klaroenblazers van de vrijwillige Ieperse brandweer iedere avond om acht uur de Last Post... Ze komen aanfietsen, zetten zich in postuur, wachten tot twee agenten het verkeer hebben neergelegd, en dan schalt het tussen de enorme Menenpoort tussen de 54896 namen van dode soldaten... (Ze) blazen altijd, zelfs als er tegelijk een huis in brand staat: "Het gaat voor alles, hè"..."

'Wanneer wordt de Grote Oorlog eindelijk geschiedenis?' vraagt Geert Mak zich af temidden van alle oorlogsbegraafplaatsen en knekelhuizen. 'Ik doe een gok - de komende tien jaar. Ergens tussen de derde en de vierde generatie, tussen de kleinkinderen - die de betrokkenen nog net kenden - en de achterkleinkinderen verandert de houding.'

Inderdaad, leren van de geschiedenis gebeurt op twee manieren. Enerzijds zijn er de lessen uit de geschiedenisboeken, met als eigentijdse vorm de 'Canon van Nederland'. Die canon is een rijtje van vijftig feiten en jaartallen, vastgesteld door een commissie van historici als officiële richtlijn voor het onderwijs. Niet om verplicht op te dreunen maar als interactieve PC-venstertjes, om op door te klikken naar allerlei inzichten over 'ons' verleden. Anderzijds krijgen we lessen over vroeger mee van onze ouders en grootouders, verwerkingsverhalen van mooie of pijnlijke herinneringen. Zo'n les kan zelfs een verhaal zonder woorden

zijn, zoals de bovengenoemde 'Last Post' van de Ieperse klaroenblazers. Volgens de geschiedschrijver Johan Huizinga komt het erop aan om beide lessen met elkaar te verbinden in een gezamenlijk verhaal: 'Geschiedenis is de geestelijke vorm waarin een cultuur zich rekenschap geeft van haar verleden.'

En dat is nu juist het probleem als het gaat om het gezamenlijke Europese verleden. Als er al een 'canon van Europa' bestaat, een verplicht rijtje jaartallen en feiten over de Europese eenwording, dan lijkt dat nog het meeste op een eurobiljet. In officiële publicaties van de Europese Unie wordt op een paar vage aanduidingen na zoveel mogelijk weggelaten. Behalve dan 25 maart 1957, de ondertekening van het Verdrag van Rome door zes landen - Frankrijk, Duitsland, Italië, België, Nederland en Luxemburg. Dit 'Europa van de Zes' groeide in vijftig jaar uit tot het 'Europa van de Zevenentwintig', met bijna 300 miljoen inwoners van uiteenlopende culturen en achtergronden. Wat hebben we nog gemeenschappelijk?

Het officiële antwoord wordt in het lustrumjaar 2007 in vele toonaarden gegeven. 'De wereld wordt kleiner,' stelt zittend EU-voorzitter Angela Merkel. 'Maar de globalisering brengt ook een massa nieuwe en verschillende uitdagingen met zich mee - in de politiek, de economie en de samenleving.' Merkel trekt de les dat Europa hierop een eigen antwoord kan en moet geven: 'Europese integratie was een antwoord op decennia, ja eeuwen van vijandschap en oorlogvoering in ons deel van de wereld. Als wij Europeanen willen helpen de globalisering vorm te geven in overeenstemming met onze Europese waarden, dan moeten we onze hulpbronnen samenvoegen.'

Die les maakt tenminste deel uit van een verwerkingsverhaal over het Duitse verleden - 'Vergangenheitsbewältigung' zoals het heet in de steeds opnieuw oplaaiende openbare debatten tussen Duitse historici. Alleen het jaartal klopt niet: de beslissende stap naar samenwerking werd niet gezet op 25 maart 1957, maar op 9 mei 1950, met het baanbrekende plan van de Franse staatsman Robert Schuman om de strategische kolen- en ijzerreserves van de voormalige oorlogvoerende landen samen te voegen. Het Europa van de Zes begon daarop in 1951 als Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal - EGKS. Zoals Schuman zijn plan motiveerde: 'Daar Europa niet tot stand is gekomen, hebben wij de oorlog gekend.'

Is die kennis er nog, generaties later? En is dat genoeg? In de discussie over de Europese Grondwet stemden veel mensen tegen vanuit het gevoel dat het Europa juist te groot en te ingewikkeld wordt. En niet alleen jongeren, ook de generatie die de oorlog heeft meegemaakt. 'De veranderingen gaan zo snel, je hoort al bijna geen Nederlands meer in tram 13,' zei een bejaarde Amsterdamse tegen het blad *Spits!*. En ja, daar zit een ander verwerkingsverhaal achter. Zijn zulke verhalen nog op een of andere manier te verbinden tot een groter Europees verwerkingsverhaal?

De Canon van Nederland biedt in dit opzicht weinig houvast. 'Voor Nederland lijkt een toekomst zonder Europa vrijwel ondenkbaar,' lezen we op venster 50, maar de feiten over het oorlogsverleden blijven vrijwel beperkt tot gebeurtenissen binnen de grenzen. Inderdaad is Nederland

het enige land in het Europa van de Zes, en zelfs een van de weinige landen in het Europa van de Zevenentwintig, dat alleen de Tweede Wereldoorlog herdenkt (en niet 1939-45 maar de bezettingsjaren 1940-45). Wat dat betreft verschilt de Canon niet wezenlijk van de gevelsteen in mijn buurt: in het venstertje '1914-18' zien we wel een soldaat met gasmasker in de loopgraaf van de 'nabuur', maar de les gaat verder alleen over randverschijnselen zoals de opvang van een miljoen Belgische vluchtelingen. Zelfgenoegzaam 'staren naar het vredig tehuis' terwijl de wereld in brand staat - is die houding werkelijk veranderd?

Gelijktijdigheid

Onlangs kwam in Stichting Leerhuis & Liturgie het idee op om een Europese Academie te beginnen, als een permanent leerhuis over wat we wel of niet verstaan onder Europese waarden, cultuur, belangen en - niet in de laatste plaats - verwerkingsverhalen. Hierin past ook een 'niet-canonieke' canon van Europa, lesbrieven over het al dan niet gedeelde verleden. Met een rijtje niet te vergeten feiten en jaartallen.

Wat hoort in zo'n rijtje thuis? De Canon van Nederland biedt in elk geval één aanknopingspunt: '1995, Genocide in Srebrenica'. Dit is een moedige keuze van de historicocommissie, om ook 'zwarte bladzijden' te tonen. De stormvloed van reacties op dit venstertje laat zien hoe onverwerkt dit verleden nog is. En niet alleen omdat de wonden nog vers zijn. Een van de polemieken gaat over geweldsexcessen in het voormalige Nederlands Indië; een andere over 24 april 1915, de in Armeense kring herdachte genocide in het voormalige Ottomaanse Rijk.

In een lezingenreeks over Srebrenica in de Amsterdamse Balie betoogde de Canadese schrijver Michael Ignatieff dat traumatische herinneringen zich kenmerken door 'een tijdsorde van gelijktijdigheid': 'Verslaggevers in de Balkan rapporteerden vaak dat wanneer ze verhalen van verschrikkingen te horen kregen, het soms onduidelijk bleef of die verhalen gisteren gebeurd waren of in 1941, in 1841 of in 1441. Voor de vertellers van die verhalen waren gisteren en vandaag hetzelfde. De misdaden van het verleden leven voort in het heden en roepen om wraak.' In een echt verwerkingsverhaal wordt de chronologie hersteld, concludeert Ignatieff. Hij citeert James Joyce over het Ierse geweldsverleden: 'Geschiedenis is de nachtmerrie waaruit wij proberen te ontwaken.'

Alleen al om die reden zou het jaar 1915 een centraal venstertje kunnen zijn in een canon van Europa. Zeker voor een Nederlands publiek dat geneigd is selectief te vergeten en te herdenken, al naargelang het politieke klimaat. Zeker als het gaat om de Eerste Wereldoorlog: geen woord over Ieper of Verdun, maar wel een wettelijk voorschrift aan nieuwe Nederlanders, in het bijzonder Turkse migranten, om de genocide van 1915 te erkennen. In de Canon van Nederland wordt dit feit verder niet vermeld, ook niet bij het venster 1914-18. Misschien zijn het twee kanten van eenzelfde houding van niet-leren: 'staren op het vredig tehuis' binnen de nationale grenzen en anderen de les lezen over het geweld in de wereld. In elk geval spreekt uit die houding geen enkele betrokkenheid bij nabestaanden van Armeense genocideslachtoffers, veeleer een politiek sentiment tegen een Europa van de Achtentwintig (of meer) met inbegrip van Turkije. En

een dubbele moraal. Zo stelde vrijwel geen opinie-leider of politicus kritische vragen bij de EU-toetreding van de Baltische landen, waar de Shoah - de moord op zes miljoen Joden - in brede kringen wordt ontkend of officieel gebagatelliseerd.

Lesbrieven over 1915

Wat gebeurde er in 1915? Europa is dan letterlijk doorsneden door twee 'IJzeren Gordijnen', frontlinies van de Noordzee tot de Alpen en van de Oostzee tot de Bosporus. De verhalen van het 'Westelijk Front' zijn bekend uit tal van historische publicaties, oorlogsromans en getuigenissen. Geert Mak laat een van de laatste overlevenden aan het woord, Norman Collins, destijds een schooljongen, belast met het begraven van de doden bij Ieper: 'De eerste die ik zo zag, raakte ik aan, een rat vloog uit zijn hersenpan. Je dacht dan: al die ambities en aspiraties, en alles wat ze aan de wereld wilden veranderen, maar in werkelijkheid stierven ze allemaal binnen een paar minuten.'

Veel overlevenden raakten verminkt, lichamelijk of geestelijk. Zoals de Münchener student Adolf Hitler, die in de loopgraven van Ieper de invoering van gaswapens meemaakte op 22 april 1915. In de literatuur worden de Vlaamse en Noord-Franse velden ook daarom wel 'De kraamkamer van de Tweede Wereldoorlog' genoemd. Een ander begrip is 'De Grote Suicide', zoals de Franse schrijver Henri Barbusse zijn ervaringen verwoordde. Ligt daarin de verbinding tussen de Europese verwerkingsverhalen?

Terwijl het Westelijk Front vastgelopen was, probeerde de Britse vloot onder leiding van Winston Churchill in maart 1915 een doorbraak te forceren aan het Oostelijk Front, bij Gallipoli. De poging om de strategische doorvaartroute van de Bosporus te veroveren mislukte, maar was aanleiding voor het jonge Turkse bewind om harde represailles te voeren tegen een verdachte minderheid. Op 24 april 1915 werden in Istanbul 2400 vooraanstaande Armeniërs gedeporteerd en geëxecuteerd, gevolgd door talloze anderen.

Geert Mak schrijft hierover in zijn nieuwe boekje *De brug*: 'In totaal verdwenen zo'n zeven- tot achthonderdduizend - sommige schattingen gaan tot anderhalf miljoen - Armeense mannen, vrouwen en kinderen. Ze werden massaal weggevoerd naar Syrië - toen nog een Osmaanse provincie - en tijdens die barre woestijntocht is het overgrote deel omgekomen door epidemieën en ontberingen, of simpelweg vermoord.'

Volgens Armeense historici was de slag bij Gallipoli een excuus voor een geplande genocide; Turkse historici stellen dat het ging om een uit de hand gelopen evacuatie. De meeste historici spreken tenminste van een massale en moorddadige 'etnische zuivering'. Maar eigenlijk is na al die jaren nog niet of nauwelijks sprake van verwerking.

Dan is er nog een derde, grotendeels onverwerkt verhaal dat tussen de fronten in speelde. In het voorjaar van 1915 namen Zwitserse socialisten het initiatief tot een geheime ontmoeting van leiders van 'de proletariërs van alle Europese landen'. De conferentie van Zimmerwald, 5-8 september 1915, leidde tot het eerste gezamenlijke manifest tegen de oorlog, getekend door Franse, Duitse, Italiaanse, Russische en andere deelnemers. Een sleutelrol speelde de enige

Nederlandse afgevaardigde, Henriëtte Roland Holst, die samen met de nog onafhankelijke Leo Trotzki de tekst opstelde om de diepe tegenstelling tussen gematigde en extreme revolutionairen te overbruggen.

Het Manifest van Zimmerwald inspireerde Roland Holst in of kort na 1915 tot de hoopvolle regel *De zachte krachten zullen zeker winnen in het eind...* Maar feitelijk was Zimmerwald een botsing van zachte en harde krachten, met als voorlopige winnaar haar tegenspeler op de conferentie, de bolsjewistische leider Vladimir Lenin. Deze wilde niets weten van vrede en nog minder van verzoening met gematigde stromingen, maar de 'imperialistische oorlog' zo snel mogelijk omzetten in revolutionaire burgeroorlogen voor de verovering van de politieke macht. Het succes van de Russische Revolutie in oktober 1917 was voor veel internationalisten, onder wie aanvankelijk ook Roland Holst zelf, het bewijs van de juistheid van de harde lijn. De daarop volgende totalitaire terreur onder Stalin behoort eveneens tot het nog niet of nauwelijks verwerkte Europese verleden.

Graven met een naald

Kunnen 'wij Europeanen' ooit een verwerkingsverhaal vertellen waarin deze en andere gebeurtenissen een plaats krijgen? Een vorm van rekenschap over de 'Europese Suïcide' aan de westelijke én oostelijke fronten, dwars door alle culturen heen? Mogelijk vinden we daarin ook aanknopingspunten voor gemeenschappelijke waarden, zoals de christelijke naastenliefde van Robert Schuman en Zuster Margriet, de socialistische solidariteit van Henriëtte Roland Holst of het islamitisch kosmpolitisme van Orham Pamuk.

Maar, zoals Pamuk opmerkt, voor een goed verhaal is meer nodig: 'Het geheim van de schrijver is niet inspiratie - want het is nooit duidelijk waar die vandaan komt -, maar zijn koppigheid, zijn geduld. Dat schitterende Turkse gezegde - een bron graven met een naald - lijkt me bedoeld voor schrijvers. Als een schrijver zijn eigen verhaal vertelt - langzaam vertelt alsof het een verhaal was over anderen -, als hij de kracht van dat verhaal in hem voelt opwellen, als hij aan een tafel gaat zitten en zich geduldig overgeeft aan zijn kunst - zijn ambacht, dan moet hij eerst enige hoop hebben gekregen.'

Lesbrief 1: 1915, Maria-Laach: Robert Schuman

'Daar Europa niet tot stand gekomen is, hebben wij de oorlog gekend'
Robert Schuman, 1950

'Dat ik nog leef, is al net zo'n toeval als dat ik geraakt had kunnen zijn. In een bomvrije loopgraaf kan ik worden verpulverd tot atomen en in het open veld een bombardement van tien uur overleven zonder een schrammetje. Geen soldaat overleeft duizend toevalligheden. Maar elke soldaat gelooft in Toeval en vertrouwt op zijn geluk.'

Van het Westelijk Front geen nieuws... Onder die titel schreef Erich Maria Remarque in 1929 het eerste verwerkingsverhaal over de Grote Oorlog. Over een

schooljongen die in 1914 vrolijk naar het front gaat, de verschrikkingen van de loopgraven meemaakt en op een rustige dag in 1918 - net voor de wapenstilstand - door een toevalstreffer wordt gedood. Het boek wordt een internationale bestseller, herkenbaar voor - in de woorden van Remarque - 'een generatie die vernietigd was door de oorlog, zelfs als ze misschien ontsnapt was aan de granaten'. Een generatie zonder illusies in zoiets als Europese waarden.

Op een dag in 1915 kreeg een zo'n schooljongen in de loopgraven, Heinrich Hartmann uit Keulen, per veldpost een andere boodschap mee: 'Goed begrepen patriottisme is naastenliefde, in de eerste plaats liefde voor de medemens, geen uiterlijke gehechtheid aan plekken uit ons voorbije leven. (...) Daaraan moet men ook in tijden van oorlog vasthouden, wanneer iedere mensenvriend de mensheid met wantrouwen dreigt te bejegenen.' Getekend, Robert Schuman.

Het nationale patriottisme zat nu eenmaal niet zo diep bij jongens in de grensstreek. Robert Schuman wordt in 1868 geboren in Luxemburg. Zijn vader is Lotharinger, van oorsprong Frans en sinds de oorlog van 1870-1871 Duitser. Van zijn Luxemburgse moeder krijgt hij een sterk sociaal gerichte christelijke opvoeding. Als rechtenstudent wordt hij een van de leiders van de Duitse katholieke studentenbeweging. Bij zijn eerste publieke optreden in 1912 pleit hij voor betere wetgeving voor 'de verwaarloosde jeugd en jeugdige delinquenten'.

Bij het uitbreken van de oorlog in 1914 vervult Schuman zijn militaire dienstplicht als stafofficier in Berlijn. Maar hij blijft regelmatig op retraite gaan in het Rijnlandse Benedictijner klooster Maria-Laach. Volgens een collega van zijn advocatenkantoor in Metz: 'Robert Schuman leeft als een benedictijn, maar dan een benedictijn die zich aan de regel houdt!' De duizend jaar oude regel van Benedictus, *Ora et labora* - 'bid en werk - vertaalt Schuman consequent als 'dienstbaarheid aan de wereld en aan de naaste'.

Na de oorlog wordt Elzas-Lotharingen weer bij Frankrijk gevoegd. Als Frans staatsburger wordt Schuman volksvertegenwoordiger in de Nationale Assemblee, waar hij zich onder meer inzet voor onderwijshervormingen en tegen het centralistische 'laïcisme', de officiële staatsreligie van Parijs. Ook maakt hij zich sinds de jaren twintig hard voor een kansloos Frans-Duits plan van de staatslieden Aristide Briand en Gustav Stresemann voor Europese eenwording.

Bij het uitbreken van de oorlog in 1939 is Schuman als staatssecretaris verantwoordelijk voor de opvang van vluchtelingen. In 1940 wordt hij door de Gestapo gearresteerd en krijgt zeven maanden eenzame opsluiting. Deze periode bestempelt hij als 'mijn grote vastentijd'.

De Duitsers bieden aan hem vrij te laten in ruil voor medewerking aan de propaganda in 'Westmark' Elzas-Lotharingen. Schuman weigert beleefd maar beslist: 'Een functie in dienst van de pers acht ik voor mij uitgesloten. (...) Tenslotte moet elke medewerking in overeenstemming zijn met de teneur van de nationale overtuiging en enthousiasme. Tegen een dergelijke taak ben ik natuurlijk niet opgewassen.'

In 1942 weet hij aan zijn huisarrest te ontsnappen. Hij duikt onder in een klooster, de Benedictijner abdij Ligugé bij Poitiers, en wordt actief in het verzet.

'Vrede door krachtsontplooiing'

Na de bevrijding keert Schuman terug in het Franse parlement en wordt in 1948 minister van Buitenlandse Zaken. Hij pakt onmiddellijk het oude Briand-Stresemann-plan weer op. Zijn naaste adviseur Jean Monnet vult dit in met een eigen ervaringsles over economische oorlogsoorzaken. Monnet, van huis uit cognachandelaar, speelde in beide wereldoorlogen een hoofdrol in de geallieerde oorlogsvoering als specialist in internationale financiering en productieplanning. Als overtuigde katholieken gaan Schuman en Monnet uit van het principe 'Vergeving, geen vergelding': 'Mijn persoonlijke ervaring belet me te dromen als het om Duitsland gaat. Men heeft de Duitsers alles geweigerd toen men ze wat had kunnen geven. Men heeft hen alles gelaten toen men zich tegen hen had moeten verzetten. Ik wil het nu anders aanpakken.'

Dit principe vertalen ze in het diepste geheim in het revolutionaire idee om vitale economische belangen van landen samen te voegen, te beginnen bij de betwiste kolen- en ijzerbakkens van Elzas-Lotharingen. Op 9 mei 1950 presenteert Schuman het plan voor een Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal - EGKS. 'De wereldvrede kan slechts worden beschermd door een krachtsontplooiing evenredig aan de gevaren die hem bedreigen. Daarom willen (Europese staten) voor een eeuwenoude wedijver een samensmelting hunner wezenlijke belangen in de plaats stellen. Daar Europa niet tot stand gekomen is, hebben wij de oorlog gekend.'

De verklaring slaat in als een bom. 'Vóór het werpen van die bom wilden we natuurlijk weten hoe de belangrijkste betrokkenen zouden reageren,' zegt Schuman achteraf. 'De regering van de Duitse Bondsrepubliek was voor ons de beslissende gesprekspartner. Vóór 9 mei hadden we de principiële instemming van de bondskanselier. Zonder zijn instemming was trouwens niets mogelijk geweest. De overige regeringen, de Britse, Italiaanse, Amerikaanse en die van de Beneluxlanden werden vierentwintig uur voor de officiële bekendmaking op de hoogte gebracht. De verrassing was totaal. Niemand had een dergelijk initiatief verwacht. In Frankrijk niet en elders al evenmin. Deze keer was het ernst.'

Bondskanselier Konrad Adenauer is een generatiegenoot en geestverwant van Schuman en Monnet, en bovendien een Rijnlander. Tijdens de Eerste Wereldoorlog was hij verantwoordelijk voor de voedselvoorziening in Keulen. In 1933 werd hij als burgemeester van Keulen 'kaltgestellt' omdat hij als katholiek weigerde zich aan te passen aan de nazi's. Na een periode van 'innerlijk emigratie' werd Adenauer in 1945 door de geallieerden benoemd tot eerste bondskanselier van het naoorlogse Duitsland. 'Der Alte' aarzelt in 1950 geen moment en steunt het plan van Schuman en Monnet zonder voorbehoud.

Maar in Frankrijk zelf stuit het Schuman-plan op een muur van politieke weerstand. Zoals een parlamentslid noteert: 'Schuman werd steevast onthaald op hetzelfde ritueel van hoongerop op de banken van de linker- en de rechterzijde van het parlement. De communisten riepen luidkeels: "Gauleiter Schuman raus!" (gouwleider Schuman, eruit!)... De tweede scheldkreet, waarbij ze ritmisch op hun lessenaars sloegen, luidde: "Schuman ment, il est allemand!"

(Schuman liegt, 't is een Duitser). De derde variant was: "Voilà le boche!" (daar is de Mof).'

Ondanks alle oppositie van links en rechts komt het plan door de Assemblee en door andere parlementen. In 1951 wordt in Luxemburg de EGKS opgericht, met Frankrijk, Duitsland, Italië, Nederland, België en Luxemburg als deelnemers. Dit verdrag vormt de basis voor de Europese Economische Gemeenschap - EEG in 1957. Schuman is zelf van 1958 tot 1960 de eerste voorzitter van het Europese Parlement. Tot zijn dood in 1963 werkt hij door aan de bezegeling van het Duits-Franse vriendschapsverdrag.

Regel van Benedictus

In de volgende decennia verdiept en verbreedt de Europese samenwerking zich tot de huidige Europese Unie met zevenentwintig lidstaten. Het feit dat daar nu ook een tiental voormalige Oostbloklanden bijhoren, leek destijds, op het dieptepunt van de Koude Oorlog, ondenkbaar. Behalve wellicht voor Schuman zelf die na zijn verklaring op 9 mei 1950, op de vraag of ook Rusland in Europa lag, zonder aarzelen antwoordde: 'Maar natuurlijk!'

Robert Schuman is naast Jean Monnet de centrale figuur in de bestaande 'canon van Europa', de officiële gedenkschriften over de grondleggers van de Europese Unie. Zijn verhaal wordt ook letterlijk gecanoniseerd in een procedure voor zaligverklaring, waarbij Vaticaanse theologen politieke wonderen als het EGKS-verdrag langs de meetlat leggen van de geloofsleer. Ook grijpen kerkelijke lobbyisten in het debat over de Europese Grondwet de katholieke levensovertuiging van Schuman, Monnet en Adenauer aan als argument om de christelijke wortels van Europa te benadrukken.

Zelf liet Schuman in zijn uitlatingen merken weinig waarde te hechten aan zulke discussies. Het principe van 'geen vergelding maar vergeving' zag hij als een praktische menselijke opdracht. Zijn eigenlijke inspiratiebron was heel specifiek de duizend jaar oude regel van de kloosterstichter Benedictus van Nursia, 'de schutpatroon van Europa'. Schuman stuurde niet aan op een christelijk Europa, maar zag de grote kloosterorden als een voorbeeld van duurzame transnationale instellingen. Zijn retraites in Maria-Laach versterkten vooral zijn geloof in een alternatief voor het nihilisme van de 'vernietigde generatie'. 'Toen al begon het besef tot ons door te dringen dat alles wat de weg effent voor verstandhouding, eenheid en broederlijkheid, voortkomt uit dezelfde bron. In dat opzicht was ook Maria-Laach een hoeksteen van het ontluikende Europa.'

1915, Tweede Slag om Ieper; uit het dagboek van Zuster Margriet

7 april 1915. Nog een trieste dag! Eerwaarde heer Versteel pikt tussen Sint-Juliaan en Langemark drie weesmeisjes op. Met chauffeur D. Roose ga ik er ook ophalen: drie in Potijze, vier in Hemelrijkje en vier in Sint-Jan. Nauwelijks zijn we in het klooster terug of de Duitsers beginnen het gebouw te bestoken, waarin zich ook 250 Schotse soldaten bevinden.. Ik besef het gevaar, neem het kleinste van mijn lieve beschermelingen in mijn armen en breng allen naar de auto die

hen naar het Heilig Hart brengt, waar ze tenminste op hun gemak zullen kunnen eten.

Soldaten en gewonden die in ons klooster op verzorging wachten, lopen groot gevaar. Onderweg naar het Heilig Hart kan ik daarover met dokter Young praten. Dokter Fox en commandant Young (van de Quakerhulpdienst Friends' Unit) begeven zich onmiddellijk naar het klooster. Drie granaten slaan op het klooster in. Vier soldaten zijn op slag dood, drie andere sterven enkele ogenblikken later. Achtenveertig soldaten raken gewond, van wie dertig binnen de twee weken zullen sterven. Een van de keukenpieten is bezig met het snijden van vlees. Hij raakt zodanig over zijn toeren dat hij zijn mes weggooit en in paniek naar de kelders van de Zwartzusters vlucht. Hij zakt daar ineem en komt pas een uur later weer bij. (...)

Medepastoor Roose draagt bij de Zwartzusters een mis op voor de zielenrust van Room en Vanhove. De dienst is aan de offerande als de beschieting begint. De paniek is algemeen. Iedereen slaat op de vlucht. Een drietal vrouwen gaan van hun stokje. De priester blijft voorgaan met gedempte stem. Ook de voorzangers hebben in de kelders een schuilplaats gezocht. Twee soldaten die voor de officieren het ontbijt klaarmaken, komen om in de brouwerij van Vermeulen, die zelf een lichte verwonding aan het hoofd heeft. Ik verzorg hem dadelijk.

In de Bukkersstraat valt een granaat op de bakkerij Castelein, doodt de werkman Adelin Houtekiet en verwondt Philipaert. Mevrouw Castelein loopt drieëntwintig verwondingen op, waarvan verschillende dodelijk. Ze wordt naar het Heilig Hart overgebracht waar ze de volgende morgen sterft. Al die gebeurtenissen volgen elkaar op in nauwelijks een uur tijd. Je moet het meegemaakt hebben om je te realiseren welke schrik en angst dergelijke gebeurtenissen veroorzaken.

Als de laatste gewonden in het Hospitaal een plaatsje gevonden hebben, brengen de ambulances (van de Quakers) onze weeskindjes naar Wisques.

22 april 1915. Welke triestige verrassingen staan ons nog te wachten? Gisteren omstreeks 17 uur waren we op de terugweg na ons ziekenbezoek. We ontmoetten Franse soldaten (hindoets?*). Ze riepen en huilden dat de Duitsers hen vergiftigd hadden. Ze waren uit de loopgraven weggevlucht. Velen stierven onderweg. Anderen ten prooi aan verstikking vroegen met rauwe kreten om een beetje melk... In het klooster zag ik nog andere soldaten -slachtoffers van stikgas. Ze kregen warme gecondenseerde melk te drinken.

24 april 1915. In de morgen van de drieëntwintigste tellen we zevenendertig nieuwe gevallen met verstikkingsverschijnselen. Het is onmogelijk hen verder te brengen dan het burgerlijk hospitaal waar ze in de kelders onderdak krijgen. Naar mijn mening was het diezelfde dag dat Canadese soldaten een regen van gasgranaten over zich heen kregen, waarbij er heel wat omkwamen. Ook wij kregen ons deel: een op het klooster, twee of drie in de omgeving.

Het is wreed. Het water loopt me uit de ogen. Mijn lippen worden blauw. Ik dreig te stikken. Het gevoel is zo prikkelend dat ik zin heb om tegen de muur op te lopen. Ik grijp een ammoniakfles en snuif er sterk aan. Daarna daal ik in de

kelder af waar ik de vloeistof rondsprenkel. Na enkele ogenblikken voel ik me beter en maak alle ramen dicht. Ik denk bij mezelf: 'Dit soort granaten zullen me verplichten van hier te vertrekken.'

De burgers moeten de stad verlaten. Joseph Cottenier, Eugène Talon, Six, Schoonheere, Vanden Abeele en Ghekiere bieden zich ondanks het nog steeds toenemende gevaar aan om te blijven. Ze willen gewonden opsporen en doden begraven. Meneer pastoor kan voor hen een verblijfsvergunning bekomen. Jammer genoeg zal het hen niet aan werk ontbreken.

*) De eerste soldatenslachtoffers van de gasaanvallen waren geen hindoes maar moslims, van een Frans Zouavenregiment uit Algerije.

Bron: Oorlogsdagboek van de Ieperse kloosterzuster Margiet-Marie (Emma Boncquet), oktober 1914 - mei 1915, Gent, Snoeck-Ducaju, 2002

Onderwijs in Europa

Het onderwijssysteem dat in de meeste landen van Europa in de afgelopen decennia gemeengoed is geworden, heeft zijn leerlingen op een schandalige manier in de steek gelaten. Het deinst ervoor terug hen hard te laten werken, maakt het hun zo gemakkelijk mogelijk om in feite inhoudsloze diploma's te behalen en vermijdt belangrijke zaken eerlijk ter discussie te stellen. In plaats van de welvaarts cultus die politici en de media als het enige doel van de moderne samenleving propageren, te bestrijden of tenminste ter discussie te stellen, voedt het die. Het propageert een banaal en materialistisch wereldbeeld, gebaseerd op rechten en op een vaag moreel relativisme, dat jongeren niet alleen in verwarring heeft gebracht, maar ook elk greintje idealisme heeft afgenomen.

Om iets waard te zijn moet het onderwijs rigoureuus en integer zijn. Alleen zulk onderwijs kan de sleutel bieden die eeuwen van geaccumuleerde kennis en wijsheid ontsluit en zowel de innerlijke intelligentie als de uiterlijke schoonheid van onze antieke erfenis openbaart. Door discipline en striktheid te vermijden begaan moderne docenten niet alleen de doodzonde van blinde arrogantie door het vermogen van hun leerlingen om de uitdaging aan te gaan te onderwaarden, ze ontzeggen hen ook de grootste en puurste vorm van genot die de mens gegeven is. Het is wetenschappelijk aangetoond dat moeilijkheid de grootste stimulans is voor het menselijk brein, en oplossingen vinden de grootste vorm van voldoening.

Adam Zamoyski, in *Nexus* 40, blz. 45v

uit: Roodkoper, 12^e jaargang, nummer 1/2 – mei 2007